

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

SKUPNA IZHODIŠČA IN GLAVNI Poudarki PRIPRAVE NA TEKMOVANJE V ZNANJU SLOVENŠČINE ZA **CANKARJEVO PRIZNANJE 2015/2016**

Spoštovane kolegice in cenjeni kolegi, mentorice in mentorji,

že v vabilu k sodelovanju pri izbiri književnih besedil, ki je bilo objavljeno na spletu, smo zapisali, da je leto 2015 leto dveh pomembnih obletnic. V tem letu mineva 300 let od izida prve knjige v prekmurščini – *Malega katechismusa* (1715) Franca Temlina, decembra bo 25. obletnica plebiscita o osamosvojitvi Slovenije. Leta 2016 bo minilo 25 let od nastanka samostojne Slovenije (25. 6. 1991: *Deklaracija o neodvisnosti Slovenije*, kasneje postopen prevzem nadzora nad celotnim slovenskim ozemljem). Vse te tri obletnice utemeljujejo krovno temo *Tekmovanja v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje 2015/16: DOMOVINA MED PLATNICAMI*. Osrednja tema je domoljubje (slovenstvo), ob njej pa tudi relevantnost, prepričljivost te sporočilnosti za bralca, kar pomeni, da domovinske teme ali upodabljanja (sodobnega) slovenstva v okviru *Cankarjevega tekmovanja* ni mogoče razumeti enosmerno, avtoritativno (torej kot »ukazovanja« ljubezni do domovine) in tudi ne kot zatekanje v sentimentalno domačijskost. Domoljubje in (sodobno) slovenstvo odpirata vprašanja posameznikovega mesta v zgodovinskem ali sodobnem času, njegovega samopremisleka, odločitve za opazovanje drugačnega ali le drugega, za sooblikovanje sveta, njegovo spreminjanje. Domoljubje se torej v letošnjem izboru prepleta s tematiko sodobne (*Samo slovenske?*) mladostniške identitete, ki jo sooblikuje potovanje v domišljijski svet – tako kot potuje mala Jelka z balonom v *Klobučarijo*, da bi v tej nenavadni deželi spoznala druge otroke, njihove in svoje želje in stiske.

Domoljubje in iskanje identitete se v književnosti ne slikata le v pastelnih barvah domačega ognjišča, v varnem zavetju babičinih pravljicnih zgodb. V besedilih, ki so podlaga letošnjemu tekmovanju, boste zaznali tudi temo samospraševanja, dvoma, bolečine, upora ... Sodobni svet ni sladkorna pena, ki te za hip osreči, a se že naslednji hip spremeni v ništrc – in ne pričakujmo, da bo cenena sladkarija, od katere te v glavnem boli le želodec, tekmovalno branje. *Cankarjevo tekmovanje* je bilo, je in bo oblika spodbujanja in razvijanja branja zahtevnih besedil; besedil, ki jih ne berejo kar vsi otroci v razredu in ne le za spontani bralni užitek, ampak zato, da bi dokazali višje razvite zmožnosti branja in pisanja. Predvsem v tekmovalnih skupinah od vključno šestega razreda naprej je tudi letos bistveno to, da bodo tekmovalci postopoma in vodeno razvijali zmožnost kritičnega branja književnosti. Poleg temeljitega poznavanja vsebinskih in slogovnih prvin izbranih besedil se bodo soočili z zgodovinskim ozadjem pripovedi, poznavanjem povezave med celotnim avtorjevim delom in izbrano knjigo, spoznavanjem značilnosti književne vrste (npr. realističnega ali avtobiografskega romana) – a vse to po jasnih in temeljitih bralnih korakih:

1. **podrobno branje** leposlovnega besedila (npr. s sprotnim zapisovanjem v dnevnik branja),
2. **povezovanje** leposlovnega besedila in sobesedila z znanjem **literarne teorije in zgodovine** in (seveda)
3. **ponovno podrobno branje** književnega dela ter **razmislek** o tem, kaj v besedilu je sodobno, kaj povezano z zgodovino, kaj aktualno, kaj po mnenju bralca zastarelo (in zakaj), kako se umeščenost pripovedi v slovenski ali širši prostor prepleta z iskanjem samega sebe, ali je podoba doma, domovine v prebranem književnem delu mogoče aktualizirati, jo povezovati s sodobnim časom, s tematiko odraščanja in dozorevanja, z vrednotami današnjega sveta – vse to v pogovoru z mentorico ali mentorjem branja in drugimi sobralci.

Tako **postopno razvijanje kritičnega branja** se bo izogibalo nekaterim potezam prvotnega, spontanega, včasih tudi naivnega (a upajmo, da ne zlonamernega) odzivanja na besedilo. Mentorji in tekmovalci ter vsi drugi, ki bodo skupaj z njimi razmišljali o besedilu (npr. starši), se bodo zato zagotovo **izogibali**:

- komentiranju **neprebranih** besedil,
- vrednotenju besedil na podlagi posameznih delčkov (npr. naslova ali nekaterih prizorov v besedilu) brez navezave vsega tega na celovito sporočilo besedila – to je namreč neustrezna metoda **iztrganega navajanja podrobnosti**,
- vztrajanju pri lastnem razumevanju (tudi brez utemeljitve) in neupoštevanju mnenja sogovornikov, **rušenju pogovora o prebranem** – ali celo
- nepriznavanju **pravice** avtorja (in seveda bralcev), da zgodovinsko ali sodobno snov, posameznika, medsebojne odnose **vidi in razlaga po svoje** – bolj ali manj prepričljivo.

Zapisali smo že, da je naslov tekmovanja **Domovina med platnicami** zanimiv z različnih zornih kotov:

- vključuje **domovinsko temo v besedilih**,
- omogoča **regionalnost**, tj. zastopanost različnih pokrajin pri razpisu ter
- nakazuje na možnost metaforičnega razumevanja krovne teme: med platnicami najde **dom** (domovino) tudi **sodobni (mladi) bralec**.

Naslov je tako kot vsa leta doslej metaforičen: *domovino med platnicami* bodo tudi letos našli vsi mladi bralci od drugega razreda osnovne šole do zadnjega letnika srednje šole. **Domovina bralca** je knjiga sama, v njej se vsako leto sreča veliko mladih in odraslih bralcev, saj je *Cankarjevo tekmovanje* pomembna bralnomotivacijska oblika bralnega dogodka. To v njem prepoznavate tudi mentorice in mentorji, ki vsako leto znova spodbujate in pripravljate mlade bralke in bralce, da se uspešno udeležijo našega skupnega projekta za razvijanje njihovih bralnih in pisnih zmožnosti. V anketi, ki smo jo izvedli med vami, motivacijski cilj tekmovanja vrednotite zelo visoko (*popularizacija slovenščine oz. spodbujanje branja leposlovja*). Tudi letos se vsem vam izbrana knjiga izroča v branje, kot mentorje vas spodbuja, da z mladimi sogovorniki oblikujete čim bolj zanimive bralne naloge in posledično vznemirljive pogovore o prebranem. — *Domovina med platnicami* je tudi **domovina junakov ali antijunakov**, ki zares domujejo v knjigi: Kakšni so? So nam podobni? Vidimo tudi mi svet tako kot oni? Se z njimi strinjamo? Si jih želimo posnemati? In če – zakaj in čemu? Nas morda odbijajo? Jezijo? Navdajajo s prezirom? So nam preprosto tuji, jih ne razumemo, a nas kljub temu (ali prav zato) privlačijo? Nas

»posvojijo« ob prvem branju ali tudi potem, ko smo delo prebrali še drugič, tretjič – in smo si oblikovali kritični bralski pogled od strani? Je literatura na svetu res samo zato, da nas junaki očarajo – ali pa nam ravno s svojimi dejanji, ki jih mi kot bralci ne bi v življenju niti odobraval niti storili, silijo v razmislek o (ne)vrednotah domišljajske ali stvarne domovine? — In je tudi domovina kot »*prostor med temi mejniki*«, kot je zapisal Tone Pavček v *Pesmi o Dolenjski*, je **podoba domovine** med platnicami. Kaj je domovina? Se spreminja – v prostoru in času? Je (bila) Slovenija (med platnicami) vselej le Slovenija ali tudi del kake druge celote? Je mesto v književnosti zgolj sodobno mesto, npr. Ljubljana v slikanici ali avtobiografskem romanu? Se lahko domovina »odnese s seboj« v tujino? Se lahko razširi v preteklost, poglobi z zgodbami pokrajine, v kateri živi junak in z njim bralec (npr. z motivi Prekmurja)? Da le ne bo preveč vprašanj ... Nikoli jih v resnici ni preveč, še več si jih mora zastaviti sleherni kritični bralec – branje je namreč aktivna dejavnost, ne stanje, je naporna pot, ne čisti užitek.

Mladi bralci, predvsem na višjih stopnjah, naj bi razvijali tako kritično branje kot osebno vrednotenje prebranega – oboje se povezuje z **utemeljevanjem** lastnega mnenja o prebranem. Kakovostno kritično branje zahteva odgovor na preprosto vprašanje: **S katerim namenom je pisatelj zapisal to, kar me je ob prvem branju vznemirilo?** To vprašanje je nato samo po sebi spodbuda za poglobljeno pot v besedilo: za ponovno branje, opazovanje povezave zgodbe, književnih oseb, jezika in sloga, razpoloženja; za umeščanje književnega dela v literarnozgodovinski in širši kontekst, spoznavanje avtorja kot osebe, njegovih mišljenjskih usmeritev; za primerjanje dela s kategorijami, ki nam jih ponuja literarna teorija, predvsem teorija pripovednih vrst. – Zato le nekaj temeljnih pojasnil, podrobnejša priporočila bodo pripravile posamezne podskupine:

- 1) **2. in 3. razred osnovne šole:** Ela Peroci: **Moj dežnik je lahko balon** in še **vsaj ena** sodobna kratka fantastična pripoved (oz. kratka sodobna pravljica) o domišljajskem potovanju otroka: glavna junakinja odpotuje v domišljajsko deželo, v njej sreča druge otroke – besedilo je mogoče povezovati s katero koli kratko fantastično pripovedjo, starejšo ali sodobno, besedili primerjati, se pogovarjati o glavnih književnih osebah ipd. Nekaj primerov besedil: T. Pavček: *Juri Muri v Afriki*, L. Suhodolčan: *Piko Dinozaver*, B. Štampe Žmavc: *Muc Mehkošapek*, M. Dekleva: *A so kremšnite nevarne ...* Glede na razred in zmožnosti mladih bralcev bo mentor izbral poleg pripovedi Ele Peroci še vsaj eno, a bržkone ne več kot dve besedili.
- 2) **4. in 5. razred osnovne šole:** Tone Pavček: **Juri Muri po Sloveniji** in še **do tri** umetnostna besedila o domačem kraju (pokrajini) po izbiri mentorjev/šol: Juri Muri in Bongo, »*ki mu je kot brat*«, spoznavata Slovenijo, njene znamenitosti, a tudi manj lepe stvari, npr. »*jetnike*« v živalskem vrtu ... Opazovali bomo zahteven Pavčkov jezik, upodobitve slovenskih krajev, vse to pa povezali tudi s pripovedmi domače pokrajine, s pripovedko, pravljico, morda pripovedno pesmijo, vezano na »naše« okolje (vas/mesto/pokrajino).
- 3) **6. in 7. razred osnovne šole:** Tone Seliškar: **Bratovščina Sinjega galeba** in Bogdan Novak: **Grajski strah**; obe deli govorita o dogodivščinah, o preteklosti in deloma o sedanjosti, a se v marsičem razlikujeta. Temeljito branje in opazovanje književnih oseb, zgodbe, teme, jezika ter primerjanje besedil bo gotovo vodilo k bralnemu uspehu na tekmovanju. Je branje

lahko napeta dogodivščina, ob kateri razmišljamo tudi o vrednotah naše, sodobne skupnosti?

- 4) 8. in 9. razred osnovne šole: Miško Kranjec: **Povest o dobrih ljudeh** (šolsko tekmovanje in državno tekmovanje) in Vladimir P. Štefanec: **Sem punk čarovnica, Debela lezbijka in ne maram vampov** (regijsko in državno tekmovanje). Za začetek ne dvigajmo obrvi, glasu in pesti zaradi naslova drugega besedila, ampak besedilo temeljito preberimo in ga primerjajmo s Kranjčevim delom, v katerem se srečamo s čisto drugačnim idiličnim svetom in »pravljico« o dobrih ljudeh. Ti ljudje so kljub vsej Kranjčevi poetičnosti v stiku z »realno« domovino/družbo takratnega prostora in časa – ta še zdaleč ni bila poetična! S sočasno družbo je (toliko desetletij pozneje) v stiku tudi glavna junakinja (samo na videz antijunakinja) Štefanečevega besedila. Ta sodobni mladinski roman ne govori o istospolni ljubezni, naslov tudi ni žaljiv do nikogar, če spoznamo in si kakovostno razložimo vsebino pripovedi o medgeneracijskih razlikah, sporih in iskanju boljšega sveta. Glavna junakinja deluje uporniško, kritično do družbe, krivic, hinavščine in vseh mogočih stereotipov. Niso njene vrednote to, o čemer se je treba – morda vedno več in poglobljeno – pogovarjati pri bralnem dogodku?
- 5) 1. 2. in 3. letnik poklicnih šol: Marijan Tomšič: **Grenko morje** – izbrali smo roman o mladih ženskah, ki odpotujejo od doma in iščejo boljše življenje: o *šandrinkah*, ki so v tuji svet vstopale zato, da bi ohranile dom, družino, da bi preživele, obenem pa ostale vez med generacijami. Branje romana omogoča spoznavanje književnih zgodb in njihovo primerjavo z resničnimi zgodbami iz ohranjenih dokumentov.
- 6) 1. in 2. letnik srednjih šol: Goran Vojnovič: **Jugoslavija, moja dežela** – roman nudi bralcu razmislek o iskanju doma in domovine, predvsem pa ga usmerja v razmislek o soočanju s kruto resnico in v iskanje lastne identitete. Ob priporočilih in z dodatno literaturo naj branje ne bo usmerjeno v nostalgичno tematiziranje jugoslovanstva in naj presega ozko razmišljanje o domovini in slovenstvu.
- 7) 3. in 4. letnik srednjih šol: Evald Flisar: **Čarovnikov vajenec** (katera koli izdaja) in Marjan Rožanc: **Ljubezen** (katera koli izdaja). Za tekmovanje na najvišji zahtevnostni stopnji smo izbrali dve različni deli, ki ju povezuje preseganje domovinske tematike v strogem pomenu besede, navidezno pa razdružujejo različni tipi pripovedovalca, čas in kraj dogajanja. Vezivo med deloma pa je preprosto – iskanje identitete v različnih časih, prostorih in idejah/ideologijah oz. soustvarjanje odgovora na vprašanje, kaj nastopi, ko se z odraščanjem, spoznanjem konča brezpogojna ljubezen do vsega, in kako razumeti hotenje, da naj bo človek to, kar je, in ne to, kar bi hotel biti.

NAVODILA ZA PISANJE PISNE NALOGE NA KNJIŽEVNO TEMO

Kot vsako leto bodo tudi letošnja navodila za pisanje pisne naloge na književno temo (npr. razlagalnega spisa ali kake druge vrste besedila, s katerim bodo tekmovalci dokazovali svoje razumevanje in vrednotenje književnega besedila) **OKVIRNA**, ne bodo torej zajela vsega, kar se od tekmovalca pričakuje, ko na tekmovanju oblikuje razlagalni spis. Učence oz. dijake je treba zato opozoriti, da v svoj spis **vkliučujejo** tudi **književno znanje** (zvrstno-vrstne oznake, podatke o avtorjih, medbesedilne primerjave, ustrezno citiranje, misli iz spremnih zapisov ipd.), saj vse to **soustvarja** bolj poglobljen odziv na naslov pisne naloge (to velja predvsem za tekmovalce od 6. do 9. razreda in za srednjo šolo). Ker navodila za pisanje besedila niso »niz vprašanj«, na katera je treba odgovoriti, ampak opredeljujejo temo, o kateri naj bi tekmovalci pisali **samostojno in inovativno**, je pomembno, da ne glede na okvirna navodila pri pisanju uporabijo znanje, ki je za temo spisa relevantno. To velja tudi za pripravo na tekmovanje: usvajanje književnega znanja je smiselno, če **prispeva k razumevanju besedil** – tekmovalci naj se podatkov, ki za razlago besedil niso ključni, ne učijo; tudi dodatna strokovna literatura naj bo smiselna, obvladljiva, predvsem pa ne preobsežna. Treba pa je vendarle opozoriti, da kriterij B (*uporaba književnega znanja, do 10 točk*) prinese tekmovalcu 20 % točk, zato naj mentorji tekmovalce opozarjajo na **smiselno uporabo književnega znanja** (poznavanje avtorjev in del, raba virov ter literarnovednih pojmov) že med samo pripravo na tekmovanje, prav tako pa naj tekmovalci vse to upoštevajo tudi pri pisanju svojega besedila. *Cankarjevo tekmovanje* ni samo subjektivni ali poustvarjalni odziv na književnost, zahteva kritično branje in tvorjenje razlagalnega besedila, ki nujno vključuje tudi uporabo književnega znanja.

Bistveno je, da mentorji z učenci oz. dijaki razmišljajo o aktualnosti književnih sporočil, tj. o tem, kako jih sodobni mladi bralec doživlja, razume in vrednoti. Ob tem je treba poudariti, da naj mladi bralci poskušajo med pripravo **preseči** »zgolj« izražanje subjektivnih vtisov o prebranem, naj se (na)učijo svoje doživljanje primerno **opisovati**, ga **utemeljevati**, **primerjati** z avtorjevim pogledom na stvarnost oz. književnost in njene osrednje teme – v vse to naj, glede na stopnjo tekmovanja in svoje recepcijske zmožnosti, vključujejo tudi prej omenjeni kontekst kritičnega branja. Ob vključevanju književnega znanja ter aktualizaciji besedila je temeljni namen pisnih nalog (na vseh stopnjah) spodbujanje subjektivnega in argumentiranega **vrednotenja** književnih besedil – predvsem dijaki naj torej v njem izrazijo svoje lastno razumevanje ter tehtno, inovativno in prepričljivo interpretacijo besedil.

Učenci in dijaki naj se učijo ustrezno **odzivati** na **nalogo**, ki jo zastavljajo okvirna navodila za pisanje razlagalnega spisa oz. eseja:

- naslov in morebitne navedke ter navodila naj temeljito preberejo in razmislijo o »problemu«, ki se izraža v temi, o kateri bodo pisali,
- besedila naj ne oblikujejo kot »odgovarjanje na vprašanja« – vanj naj, kot je bilo že povedano, vključijo čim več navezav in spoznanj, ki so jih pridobili med pripravo na tekmovanje.

Navodila za pisanje besedila so **povzermalna**: opredeljujejo, o čem vse naj tekmovalec piše, praviloma pa ne vključujejo »samoumevnih nalog« (npr. *Predstavi podatke o avtorju, oznako dela in zanimivosti, pomembne za tvojo razlago, pazi na pravilnost in urejenost svojega besedila.*), saj naj bi to učenci in dijaki vedeli že zaradi **priprave** na tekmovanje. Če torej česa (npr. usmeritve k posebnostim jezika, vprašanja o biografskih podatkih, ki so pomembni za razumevanje dela) v navodilih

za pisanje ni, to ne pomeni, da o tem tekmovalec ne sme pisati ali da tega ni mogoče upoštevati pri točkovanju – še posebej, če je vključevanje takih prvin **smiselno** glede na temo (naslov oz. navodila za sestavo) razlagalnega oz. razpravljalnega besedila.

V vseh tekmovalnih skupinah lahko tekmovalci pričakujejo **raznovrstne bralne naloge**; nekaj možnosti:

- povzemanje, razlaga in osebno vrednotenje izhodiščnega besedila (npr. na podlagi teme in konteksta),
- analiza besedilnih podrobnosti (zgodba, osebe, jezik, zgradba besedila, npr. razlaga odlomka),
- razlaga povezav med književno osebo in spremembami prostora in časa,
- razlagalni spis oz. esej na podlagi ključnih besed,
- interpretacija neznanega besedila in povezava z razpisanim književnim delom.

MERILA ZA VREDNOTENJE

NOVOST: vrednotenje čitljivosti

(v okviru kriterija *zgradba besedila in jezikovna pravilnost*)

Vse tekmovalce je treba **seznaniti** z merili za vrednotenje:

– **2. do 5. razred osnovne šole**: razumevanje (do **10 točk**), osebni odziv in njegova prepričljivost (do **5 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost **in čitljivost** (do **5 točk**);

– **6. do 9. razred osnovne šole, srednja šola**: razumevanje (do **20 točk**), uporaba književnega znanja (do **10 točk**), prepričljivost osebnega odziva (do **10 točk**), zgradba besedila, jezikovna pravilnost **in čitljivost** (do **10 točk**).

Ocenjevanje besedil bo potekalo po istih kriterijih kot v prejšnjih letih, jih bo pa komisija prilagodila konkretni nalogi na šolskem, področnem in državnem tekmovanju. **Predvsem na področnem tekmovanju bodo kriteriji dovolj podrobni, da bo ocenjevanje čim bolj objektivno.** Ob kriteriju, ki se navezuje na razumevanje besedila, bodo navedene **ključne besede**, ki naj bi jih tekmovalec vključil v spis in jih pojasnil – če tekmovalec vključi tudi kaj takega, česar med ključnimi besedami (oz. prvinami za vrednotenje) ni, je to možno upoštevati, če se navezuje na naslov in navodila za pisanje spisa.

Navodila za vrednotenje nikoli ne morejo biti tako podrobna, da bi spise lahko vrednotil »računalnik«; temeljna značilnost katere koli zaokrožene pisne naloge na književno temo je namreč prepričljivost osebnega odziva, ki se navezuje tudi na bralno zmožnost ocenjevalca spisa ter primerjanje med spisi. Zato je ključno, da **se ocenjevalci o kriterijih pogovorijo, poenotijo subjektivna ocenjevalna merila in se pri spisih, ki so ocenjeni različno, dogovorijo za skupno oceno.** Namen skupnih izhodišč je predvsem opozoriti na zasnovo tekmovanja ter spodbuditi razmišljanje o bistvenih prvinah izbranih del – mentorji pa boste seveda presodili, kako izhodišča povezati s prakso, tj. kako tekmovalcem ustrezno pojasniti **cilje** oz. potek **priprave** na tekmovanje ter način **pisanja razlagalnih besedil**. Tudi letos bo komisija poleg teh izhodišč pripravila podrobna priporočila za mentorje in jih objavila na spletu.

Naj strnem svoje razmišljanje o letošnjem tekmovanju s pesnijo Toneta Pavčka *Branje*:

*Brati pomeni početi podvige.
Brati je možno marsikaj.
Recimo: grozdje in fige
in knjige in med brati še kaj.*

*Brati je na moč enostavno.
Črke hrustaš kot zalogaj.
Teže pa je, a tudi bolj slavno,
brati pravilno in hitro nazaj.*

*A nazaj se daleč ne pride.
Pravo branje le dalje in dalje gre.
Čez črke in pike, čez vrte in hribe
v Koromandijo ali še dlje.*

Primorcem, vsaj iz mojih krajev, beseda *nazaj* pomeni spet. '*Nazaj*' brati (*Nazaj je bral knjigo.*) bi mi razumeli kot brati 'spet brati' (Spet je bral knjigo). In če res bereš spet in spet, *nazaj in nazaj*, ne le *enostavno*, ampak predvsem (poglobljeno) *slavno*, prideš do dežel, o katerih nisi nikoli niti sanjal ...

Naj bo mladim bralcem in vam lepo v **domovini med platnicami** – pa čim več črk pohrustajte skupaj.

Dr. Igor Saksida,
predsednik Državne komisije